

Економічні науки

УДК 338.436.33

Чередніченко Олена Олександрівна

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Горяк Альона Вікторівна

магістр

Національного університету біоресурсів і природокористування України

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНОВИХ ТА ЗЕРНОБОБОВИХ КУЛЬТУР У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

***Анотація.** Проаналізований стан виробництва зерна в Україні. Досліджено розвиток галузі в динаміці за 2016-2020 роки. Аналіз здійснено в контексті визначення ефективності галузі в цілому та за окремими групами зернових та зернобобових культур. Запропоновано способи підвищення економічної ефективності зерновиробництва.*

***Ключові слова:** зернова галузь, сільськогосподарські підприємства, урожайність, собівартість, рентабельність.*

Вступ. Зерновиробництво України є стратегічно важливим сектором економіки країни, а його розвиток важливим чинником гарантій стабільного забезпечення продовольством світових потреб. Значимість вітчизняної зернової галузі для світу яскраво підтверджується останніми подіями на тлі військової агресії росії. До того ж вирощування та переробка зерна на експорт гарантує Україні стабільний дохід державного бюджету, а населенню - додаткові робочі місця. Рівень

розвитку та ефективність виробництва зерна суттєво впливають на стабільність соціальної ситуації в країні [1]. Тому забезпечення підвищення ефективності виробництва зерна в сільськогосподарських підприємствах є актуальним питанням.

Мета дослідження – аналіз виробництва зернових та зернобобових культур у сільськогосподарському підприємстві та виявлення можливостей забезпечення підвищення економічної ефективності в сучасних умовах.

Аналіз літератури. Зернова галузь є особливою складовою агропромислового комплексу України, за станом якої визначається рівень розвитку аграрного сектору економіки України загалом. Особливе місце продукції галузі пов'язане виключно з її цінністю для забезпечення виробництва найнеобхідніших продуктів харчування, насамперед хліба.

Для досягнення основної мети економічної стратегії розвитку агропромислового комплексу необхідно вирішувати проблему забезпечення подальшого зростання та стійкості виробництва для повного задоволення населення продовольством, а промисловість - сировиною за рахунок підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва.

Проблематикою питань підвищення ефективності виробництва зернових культур займалися в різний час відомі вчені економісти - аграрники: В.Г. Андрійчук, А.Д. Гирка й В.О. Компанієць [2], С.О. Заїка та Р.Р. Романова [3], М.В. Зубець, П.Т. Саблук, І.В. Клочан [4], Ю.О. Лупенко [5], В.Я. Месель-Веселяк [6], О.М. Шпичак та інші. Серед зарубіжних вчених вагомий вклад в дослідження проблем підвищення економічної ефективності виробництва зерна та розвитку зернового ринку зробили Жалтырова О.І. [7], Wang P., Deng X. & Jiang [8], Svanidze M., Götz L., Duric I. & Glauben T. [9] та інші. Проте низка концептуальних аспектів такої багатопланової проблеми потребує подальших досліджень.

Методи досліджень. В процесі дослідження були застосовані такі методи: монографічний, аналізу та синтезу, економіко-статистичні (статистичне спостереження, порівняння, визначення середніх і відносних величин, індексів), розрахунково-конструктивний.

Результати досліджень. Виробництво зернових та зернобобових культур забезпечує значну частину доходів сільськогосподарських підприємств. Рівень розвитку виробництва зернового господарства визначається, насамперед, динамікою таких показників, як склад і структура посівних площ, обсяги валових зборів та рівень урожайності. Згідно даних Державної служби статистики України [10] за останні роки спостерігається незначне коливання всіх даних. Площі, з яких зібрано урожай, за період 2016 - 2020 рр. зросли на 6,6 % і досягли 15,3 млн га (табл. 1). У сільськогосподарських підприємствах збільшення площ відбулося на 7,2 % до 11141,8 га. При цьому питома вага площі сільськогосподарських підприємств у загальній площі, з якої зібрано врожай, становить 72,5 – 72,9 %.

За даними статистичної звітності аграрії України щорічно в середньому отримують близько 70 млн т зернових. У 2016 р. було зібрано 66,1 млн т, у 2018-му – 70,1, у 2020-му – 64,9 млн тонн. Питома вага сільськогосподарських підприємств у загальному обсязі валового збору незначно коливається в межах 78,7 – 79,7 %. Протягом 2016 – 2020 рр. спостерігається незначне зменшення валового збору загалом на 1,7 %, а в сільськогосподарських підприємствах – на 0,6 %.

Урожайність зернових культур і зернобобових по Україні знизилась з 46,1 ц/га до 42,5 ц/га, або на 7,8 %, у сільськогосподарських підприємствах – з 50 ц/га до 46,4 ц/га, або на 7,2 %.

**Основні показники виробництва зернових та зернобобових культур в
Україні за 2016-2021 рр.**

Показник	2016 р.	2018 р.	2020 р.	2020 р. у % до 2016 р.
Площа, з якої зібрано врожай, тис. га	14335,8	14780,0	15278,4	106,6
Площа у сільськогосподарських підприємствах, тис. га	10397,6	10728,7	11141,8	107,2
Питома вага площі сільськогосподарських підприємств у загальній площі, %	72,5	72,6	72,9	X
Валовий збір, тис. т	66088	70057	64933	98,3
Валовий збір у сільськогосподарських підприємств, тис. т	52022,2	55840,5	51698,0	99,4
Питома вага валового збору сільськогосподарських підприємств у загальному обсязі, %	78,7	79,7	79,6	X
Урожайність, ц з 1 га зібраної площі	46,1	47,4	42,5	92,2
Урожайність сільськогосподарських підприємств, ц з 1 га зібраної площі	50,0	52,0	46,4	92,8

Джерело: розраховано авторами за даними [10]

Оскільки зниження врожайності відбувалось більш швидкими темпами, ніж збільшення площ, то цей фактор спричинив, хоча й несуттєве, зменшення валового збору.

Для ефективності виробництва зернових культур важливе значення має показник урожайності, що характеризує чистий збір на 1 га продуктивної площі, собівартості, тобто індивідуальні витрати товаровиробника на одержання продукції, а також рентабельності, що показує відносну прибутковість виробництва.

В таблиці 2 представлені дані для порівняльної оцінки економічної ефективності зернових і зернобобових культур станом на 2020 рік.

У таблиці 2 для оцінки економічної ефективності зернових і зернобобових культур використані дані по Україні та сільськогосподарського підприємства «Рось» Черкаської області.

Таблиця 2

Економічна ефективність зернових і зернобобових культур, 2020 р.

Показники	Україна		Сільськогосподарське підприємство «Рось»	
	Пшениця	Кукурудза на зерно	Пшениця	Кукурудза на зерно
Урожайність, ц/га	38,0	56,2	49,9	98,3
Виробнича собівартість, грн/ц	371,2	334,8	443,4	524,3
Ціна реалізації, грн/ц	451,0	406,1	550,0	580,0
Прибуток на 1 ц, грн.	79,8	71,3	106,6	55,7
Прибуток на 1 га, грн.	3032,4	4007,1	5319,3	5475,3
Рівень рентабельності, %	21,5	21,3	24,0	10,6

Порівнюючи результати дослідження визначили, що урожайність представлених культур, а саме пшениці та кукурудзи на зерно, в сільськогосподарському підприємстві перевищувала середню по Україні в 1,3 і 1,8 разів відповідно. Тобто підприємство користується високоврожайними технологіями, які дозволяють ефективно використовувати ресурси. При цьому витрати на виробництво та ціни реалізації також були більшими.

Прибуток на 1 ц пшениці в підприємстві «Рось» перевищував прибуток в цілому по країні на 33,6 %, в той же час прибуток на 1 ц кукурудзи на зерно був меншим на майже 22 %. Це пояснюється меншими відмінностями між цінами на кукурудзу, ніж між виробничою її собівартістю. Якщо виробнича собівартість відрізнялася на 56,6 %, то ціна – тільки на 42,8 %.

Показник рентабельності висвітлює результативні дані більш яскраво. За результатами порівняльної оцінки економічної ефективності можна зробити висновок, що внаслідок розглянутих умов у сільськогосподарському підприємстві «Рось» рівень рентабельності пшениці становив 24 % проти 21,5 % по Україні. Рівень рентабельності

кукурудзи на зерно (10,6 %) був меншим за даний показник по Україні (21,3 %) на 10,7 відсоткових пункти, тобто майже вдвічі.

Слід зазначити, що за останні 5 років рівень рентабельності виробництва кукурудзи в підприємстві «Рось» не перевищував 25 %, до того ж спостерігається тенденція до його зниження. Однією з причин такої ситуації є відсутність вільного доступу сільськогосподарських товаровиробників до світових ринків збуту. Аграріям постійно доводиться працювати через посередників, трейдерів, які з метою отримання високих прибутків занижують закупівельні ціни порівняно з світовими.

Підвищення ефективності виробництва є важливим як для національної економіки загалом, так і для конкретного сільськогосподарського підприємства та населення, оскільки уможливорює збільшення обсягів виробництва та доходів на кожну одиницю використуваних ресурсів і споживання.

По-перше, чим менше витрачається праці та ресурсів на одиницю продукції, тим більше їх можна використовувати тими ж засобами, що здешевить випуск цієї продукції.

По-друге, ефективність сільськогосподарського виробництва прямо впливає на рівень цін на продукти харчування та споживчі товари, виготовлені з сільськогосподарської сировини.

По-третє, підвищення ефективності виробництва сприяє підвищенню ефективності виробництва та прибутковості сільськогосподарських підприємств. Чим більше вони виробляють та продають продукції, тим вищий їхній дохід, тим більше засобів вони можуть вибрати для розвитку, збільшення заробітної плати та поліпшення соціальних умов [11].

У розглянутому сільськогосподарському підприємстві приділяють велику увагу рівню врожайності, оптимізації посівних площ зернових і зернобобових культур і дотриманню сівозмін. Це основні чинники впливу на ефективність.

Важливим для підвищення економічної ефективності виробництва зерна на рівні підприємства також є підвищення рівня товарності зерна всіх видів, удосконалення систем і відбір кращих каналів його збуту.

Водночас на державному рівні потребується вдосконалення державної політики щодо розвитку та перспектив зернової галузі; розвиток внутрішнього ринку зерна; здійснення заходів щодо стимулювання пропозиції якісного зерна на зерновому ринку України; формування системи ціноутворення, яка б сприяла ефективному функціонуванню на ринку зерна різних типів сільськогосподарських підприємств; забезпечення умов для розвитку органічного зернового господарства тощо.

Література

1. Чередніченко О.О. The efficiency of organic crop production. *Економічні горизонти*. 2021. № 1(16). С. 22-29.
2. Гирка А.Д., Компанієць В.О., Кулик А.О. Нормування виробничих витрат та прогнозування ефективності вирощування пшениці озимої в умовах північного степу України. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип. 4(15). С. 85-93.
3. Заїка С.О., Романова Р.Р., Курган В.О. Підвищення економічної ефективності зерновиробництва в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 25. С. 39-42.
4. Клочан І.В. Підвищення економічної ефективності виробництва зерна в аграрних підприємствах Миколаївської області. *Український журнал прикладної економіки*. 2018. Т. 4. № 2. С. 76-86.
5. Прогноз виробництва сільськогосподарської продукції в Україні у 2021 році / [Лупенко Ю.О., Месель-Веселяк В.Я., Грищенко О.Ю., Волосяк Ю.В.]; за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2021. 20 с.

6. Месель-Веселяк В.Я. Виробництво зернових культур в Україні: потенційні можливості. *Економіка АПК*. 2018. № 5. С. 5–14.
7. Жалтырова О.И. Зерновой рынок Республики Казахстан: оценка состояния, выявление проблем и тенденций развития. *Вестник Инновационного Евразийского университета*. 2019. № 2 (74). С. 55-61.
8. Wang P., Deng X. & Jiang S. Global warming, grain production and its efficiency: Case study of major grain production region. *Ecol. Indic.* 2019, 105, 563–570.
9. Svanidze M., Götz L., Duric I., Glauben T. (2019), Food security and the functioning of wheat markets in Eurasia: A comparative price transmission analysis for the countries of Central Asia and the South Caucasus, *Food Security*, 11(3), 733-752.
10. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
11. Кафлевська С. Г., Козяр Н. О. Стан та проблеми розвитку ринку зерна в Україні. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1928>